

RİSALE-İ NUR ÇERÇEVESİNDE SÜNNET KARŞITI BİR KAVRAM OLARAK BİD'AT

Doç. Dr. Recep ASLAN¹

Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Öz

Sünnet ve bid'at, üzerinde çok konuşulmasına rağmen, yanlış anlaşılan konuların başında gelmektedir. Toplumun hemen her kesiminde gündeme gelen bu iki kavram, mahiyetleri tam olarak anlaşılmadığı için çoğu zaman yanlış değerlendirilmektedir. Kimi çevreler Hz. Peygamber döneminde olmayıp bugün ortaya çıkan her şeyi bid'at telakki etmekte ve bu çerçevede sünnetin evrensel mesajının anlaşılmasında engel teşkil etmektedirler. Kimi çevreler de bid'at kabul edilen hususları dinin bir prensibi olarak algılamaktadır. Bu durum sünnetin anlaşılmasında ciddi bir problem oluşturmaktadır. Bu iki yaklaşımın İslâm düşüncesinin özellikle de hadis ve sünnetin anlaşılması noktasında öne çıkardığı tehlikeleri azaltmak için sünnet ve bid'at kavramlarının doğru anlaşılması gerekir.

Bu makalede “Sünnet” ve “Bid'at” kavramları kısaca değerlendirilip Bediüzzaman Said Nursî'nin Risâle-i Nur eserleri çerçevesinde Sünnet ve Bid'at kavramına yaklaşımı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sünnet, Bid'at, Said Nursî, Risâle-i Nur

Bid'ah as a Concept against Sunnah in the Frame of the Risale-i Nur

Abstract

The subject of Sunnah and bid'ah is one of the misunderstandings, although it is a matter of much discussion. Because the nature of these two concepts coming to the fore in every part of society is not fully understood they are often misinterpreted. According to some people, everything that is not in the period of the Prophet is considered to be a bid'ah and this view constitutes an obstacle in understanding the universal message of sunnah. And some people

perceive matters of bid'ah to be among principles of religion and in this case they constitute a serious problem in the understanding of sunnah. It is necessary to understand the concepts of sunnah and bid'ah in order to eliminate the dangers of understanding in Islamic view of these groups especially the dangers of understanding hadith and sunnah.

In this article, the concepts of "Sunnah" and "Bid'ah" will be briefly considered and the approach of Bediuzzaman Said Nursi to the concept of Sunnah and Bid'ah in the framework of Risâle-i Nur works will be discussed.

Key Words: Sunnah, Bid'ah, Said Nursi, Risale-i Nur.

Giriş

Bütün insanlığa rahmet olarak gönderilmiş olan Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerim'de aynı zamanda insanlığa örnek ve model olarak takdim edilmiştir.² O'nun Allah kâından getirdiği din, inanç, ibadet, ahlak ve sosyal hayatın her alanını kuşatan bir mahiyet içermektedir. Bu vasfından dolayı "en son ve en kâmil din" olma özelliğini barındırmaktadır. Başka bir deyişle İslâm, her yönüyle mükemmel olup, eksikliği olmayan bir dindir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de Allah tarafından bize şu şekilde bildirilmektedir: "*Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim.*"³

İslâm dininin mükemmel olması, dine yapılan eklemeleri kabul etmeyişi özelliğini gündeme getirmektedir. İslâm dini, ekleme ve noksanlıkları kabul etmeyen özelliğinden dolayı, Hz. Peygamber, dinin özüne ters olan ve dinde yer alması mümkün olmayan söz ve uygulamalara, hayatının her aşamasında mani olmuş ve dinin safiyetinin korunması hususunda ashâbını ikaz etmiştir. "*Her bid'at dalalettir...*"⁴ hadisinde geçtiği şekliyle insanlara "bid'at" konusunda çok titiz davranmalarını istemiştir. Hz. Peygamber'in ashâbı da onun ikazlarına uymuş, dinde olmayan ekleme ve noksanlıkların dine sokulması konusunda hassas davranmışlar ve sünneti koruma konusunda da aynı titizliği göstermişlerdir. Sahâbe neslinin talebeleri olan "tâbiîn" ve ondan sonra gelen "tebe-i tâbiîn" kuşakları da sünneti koruma ve bid'ate karşı gelmede titiz davranan örnek kuşaklar olmuşlardır. Bu üç kuşak arasında yer alan muhaddis ve fukahâ gibi ulema sınıfları da sünneti koruma ve bid'ate karşı olma mevzusunda ortak mücadele içinde bulunmuşlardır.

Günümüzde İslâm dünyasında, toplumun farklı katmanları arasında Kur'an ve sünnetin ruhuna/ ilkelerine ters düşen yanlış dinî anlayışlar ve bid'atler mevcuttur.

Bu bid'atlerle mücadele konusunda farklı öneriler, tartışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada, farklı yaklaşımlar ve tartışmaların detaylarına girmeden kısaca "Sünnet ve Bid'at" kavramlarına değinecek ve Said Nursî'nin sünnet ve bid'at kavramına yaklaşımını ele alacağız.

I. Sünnet Kavramı

Sünnet kelimesi sözlükte; yol, usul, adet, iyi veya kötü bir kimsenin alışkanlık haline getirdiği davranışlar anlamına gelmektedir.⁵Sünnet'in diğer bir kelime anlamı da bid'atın zıddı demektir.⁶ Sünnet kavramı terim olarak da Hz. Peygamber'in fiili, takip ettiği yol, tavır, gidişat, âdet, yaşayış tarzı ve onayları için kullanılmaktadır.⁷ Sünnet kavramını muhaddisler, fıkıh usulü âlimleri, fakihler ve kelimciler farklı anlamlarda tanımlamışlardır. Muhaddislere göre sünnet, dinî bir değer ifade etsin ya da etmesin Hz. Peygamber'den nakledilen her türlü söz ve fiildir. Onlara göre Hz. Peygamber'in nübüvvetinden önceki söz ve fiilleri de bu kapsamdadır. Çünkü hadis âlimlerinin maksadı Hz. Peygamber'den gelen her bilgiyi tespit etmektir. Amaçları delillerden kural elde etmek olan fıkıh usulü âlimlerine göre sünnet, Hz. Peygamber'den Kur'an-ı Kerîm dışında nakledilen ve şer'i bir hükme delil olabilecek söz, fiil ve takrirlerdir. Fıkıh âlimlerine göre sünnet, Hz. Peygamber'den farz ve vacip dışında gelen ve dinen uyulması istenen her şeydir. Onlara göre Hz. Peygamber'in şer'i fiilleri farz-vacip-sünnet şeklindeki hükmi ayırımı gitmesi önemlidir. Kelamcılar ise sünneti bid'atın karşıtı olarak kullanmışlardır.⁸

Bu tarifler son dönemlerde, sadece akademik dalların ihtiyacına göre yapıldığı, toplumsal boyuttan ziyade bireysel boyutu öne çıkardığı, sünneti bağlayıcılık yönüyle ayrıştırmadığı ve Kur'an-ı Kerîm'i tanımların dışında bıraktığı gerekçesiyle tenkit edilmiştir. Bu tenkitlere bağlı olarak sünnet, Hz. Peygamber'in her alanda dikkate aldığı ilke ve prensiplerden oluşan bir zihniyet ya da dünya görüşü şeklinde de tarif edilmiştir.⁹

II. Bediüzzaman Said Nursî'nin Sünnet Kavramına Yaklaşımı

Bediüzzaman Said Nursî'ye (ö. 1960), göre sünnet, Kur'an-ı Kerîm'in tefsiridir. O, sünneti kısaca şu şekilde tarif etmiştir: "Erkân ve ahkâm-ı zaruriye ki, yüzde doksandır. Bizzat Kur'an'ın tefsiri mahiyetinde olan sünnetin malıdır."¹⁰ Nursî, bu kısa tarifi açıklımını *Mirkat-üs Sünneti ve Tiryaku Marazı'l-Bid'a* adlı risâlesinde detaylı olarak yapmıştır: "Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü vesselâm'ın Sünnet-i Seniyesinin menbâi üçtür: Akvali, ef'ali, ahvalidir. Bu üç kısım dahi, üç kısımdır: Feraiz, nevafile, âdât-ı hasenesidir. Farz ve vâcib kısmında ittibaa mecburiyet var; terkinde, azab ve

ikab vardır. Herkes ona ittibaa mükelleftir. Nevafil kısmında, emr-i istihbabî ile yine ehl-i iman mükelleftir. Fakat terkinde azab ve ikab yoktur. Fiilinde ve ittibaında azîm sevablar var ve tağyir ve tebdili bid'a ve dalalettir ve büyük hatadır.”¹¹

Said Nursî'nin ifadelerine bakıldığında, sünnet tanımının klasik hadis usulü kaynaklarında geçen tariflerle örtüştüğü söylenebilir. Ona göre sünnet; söz, fiil ve takrir olarak da ifade edilebilecek hallerdir. Her ne kadar Nursî, sünnetin tanımını parça parça yapmış olsa da, sonuçta bugünün hadis usulü kitaplarındaki hadis tanımıyla aynıdır.¹²

Nursî, sünneti üç boyutlu bir tarife tabi tutarken, konu ile ilgili yerlerde tamamlayıcı olabilecek ilavelerde de bulunmaktadır. Bu da ahlak/edep konusudur. Konuyla ilgili şunları ifade etmektedir: “Sünnet-i Seniyye edeptir. Hiçbir meselesi yoktur ki, altında bir nur, bir edep bulunmasın. Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm ferman etmiş: “أدبني ربي فأحسن تأديبي” Yani, “*Rabbim bana edebi güzel bir surette ihsan etmiş, edeplendirmiştir.*”¹³ Evet, siyer-i Nebeviyeye dikkat eden ve Sünnet-i Seniyyeyi bilen, kat'iyyen anlar ki, edebin envânını, Cenâb-ı Hak, Habibinde cem etmiştir. Onun Sünnet-i Seniyyesini terk eden, edebi terk eder. “بي أدب محروم باشدأزلطف رب”: Edepten yoksun olan Rabbin lütfundan mahrum kalır.” kaidesine mâsadak olur, hasâretli bir edepsizliğe düşer.”¹⁴

“Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Hakîmde “وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ : *Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin*”¹⁵ ferman eder. Rivâyât-ı sahiha ile Hazret-i Aişe-i Sıddıka (r.a.) gibi Sahabe-i Güzin, Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmı tarif ettikleri zaman, Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmdır. Ve o mehâsini en ziyade imtisal eden ve fitraten o mehâsin üstünde yaratılan odur.

İşte böyle bir zâtın ef'al, ahval, akval ve harekâtının her birisi nev-i beşere birer model hükmüne geçmeye lâyık iken, ona iman eden ve ümmetinden olan gafillerin sünnetine ehemmiyet vermeyen veyahut tağyir etmek isteyen ne kadar bedbaht olduğunu divaneler de anlar.

Resul-i Ekrem (s.a.s.) hilkat en mutedil bir vaziyette ve en mükemmel bir surette halk edildiğinden, harekât ve sekenâtı itidal ve istikamet üzerine gitmiştir. Siyer-i Seniyyesi kat'i bir surette gösterir ki, her hareketinde istikamet ve itidal üzere gitmiş, ifrat ve tefritten içtinap etmiştir.”¹⁷

Nursî'nin bu değerlendirmelerinden de anlaşıldığı gibi sünnet tarifinin beş boyutu söz konusudur. Bunlar Hz. Peygamber'in söz, fiil, ahval, ahlak/edep ve hilkat/yaratılış cihetidir.

Nursî, Kur'an-ı Kerîm ve sünnet bütünlüğüne de önem vermiştir. Kur'an-ı Kerîm'in tefsirinin Kur'an ve sahih hadisle mümkün olabileceğini şu şekilde ifade etmiştir: "...Hâlbuki Kur'an'ı tefsir edecek yine Kur'an ve hadis-i sahihtir..."¹⁸

Nursî, İslâm düşünce yapısının problemlerini çözmeye referans olarak Kur'an-ı Kerîm ve sünneti ölçü olarak kabul etmiştir:

"...Demek, bütün ahval ve keşfiyatın ve ezvak ve müşahedatın mizanı, Kitap ve Sünnettir. Ve mihenkleri, Kitap ve Sünnetin desâtir-i kudsiyeleri ve asfiya-i muhakkikin kavânin-i hadsiyeleridir."¹⁹

"Mesleğimiz ise, ahlâk-ı Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm) ile tahallûk ve sünnet-i Peygamberîyi ihyâ etmektir. Ve rehberimiz şeriat-ı garrâ ve kılincımız da berahin-i kâtia ve maksadımız ilâ-yı kelimetullahtır. Cemaatimize her bir mü'min mânen mün-tesiptir. Sûreten intisap ise, Sünnet-i Nebeviyyeyi kendi âleminde ihyaya azm-i kat'î iledir. En evvel mürşid-i umumî ulema ve meşâyih ve talebeyi, şeriat namına ittihadâ dâvet ederiz."²⁰

"İşte, ey ehl-i iman, Şeytanların bu müthiş tahribatına karşı en mühim silâhınız ve cihazat-ı tamiriye istigfardır ve أعوذ بالله demekle Cenâb-ı Hakka ilticadır. Ve kal'anız Sünnet-i Seniyyedir."²¹

"İşte şeytanın evvelki desiselerine karşı mü'minin tahassüngâhı: Muhakkikîn-i asfiyanın düsturlarıyla hududları taayyün eden hakaik-i imaniye ve muhkemat-ı Kur'a-niyedir. Ve âhirdeki desiselerine karşı; istiaze ile ehemmiyet vermemektir. Çünkü ehemmiyet verdikçe, nazar-ı dikkati celbettirip büyür, şişer. Mü'minin böyle manevî yaralarına tiryak ve merhem, Sünnet-i Seniyyedir."²²

"İşte ey ehl-i hak ve ehl-i hidayet! Şeytan-ı ins ü cinnînin mezkûr desiselerinden kurtulmak çaresi: Ehl-i Sünnet ve Cemaat olan ehl-i hak mezhebini karargâh yap ve Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın muhkemat kal'asına gir ve Sünnet-i Seniyyeyi rehber yap, selâmeti bul."²³

"Arkadaş! Vesvese ve evham zulmetleri içinde yürürken, Resul-i Ekrem'in (a.s.m.) sünnetleri birer yıldız, birer lâmba vazifesini gördüklerini gördüm. Her bir sünnet veya bir hadd-i şer'î, zulmetli dalâlet yollarında güneş gibi parlıyor. O yollarda, insan zerre miskal o sünnetlerden inhiraf ve udûl ederse, şeytanlara mel'ab, evhama merkeb, ehval ve korkulara mârez ve dağlar kadar ağır yüklere matiyе olacaktır.

Ve keza, o sünnetleri, sanki semâdan tedellî ve tenezzül eden ipler gibi gördüm ki,

onlara temessük eden yükselir, saadetlere nâil olur. Muhalefet edip de akla dayananlar ise, uzun bir minareyle semâya çıkmak hamakatinde bulunan Firavun gibi bir firavun olur.”²⁴

Risâle-i Nur’un farklı yerlerinden yapılan bu alıntılarda da görüldüğü gibi Said Nursî, Kur’an ve sünnet bütünlüğüne önem vermiş; sünneti, sorunları çözmeye bir rehber olarak görmüştür. Sünnete sarılmanın kişiyi doğru bir istikamete götüreceğini, manevi hastalıklara karşı bir ilaç olduğunu, şeytan, insan ve cinin desiselerinden kurtulmak için bir çare olduğunu belirtmiştir.

III. Bid'at Kavramı

Arapça’da bid’at kelimesi, “bede’a” kök harfleri ile üçüncü babtan gelen fiil; ilk kez yapmak, türetmek, ortaya çıkarmak, ilk yapan olmak, icat etmek, inşa etmek manalarına gelmektedir.²⁵ “Bede’a” kökünün bu sözlük anlamı Kur’an-ı Kerîm’de de yer almıştır.²⁶ Bid’at çıkarmaya ibtidâ, çıkarıcı veya işleyen kimseye de mübtedî’ denir.

Bid’at kelimesinin eş manası veya yakın anlamlı kullanımı, hadislerde “sonradan ortaya çıkma ve yenilik” manasına gelen ‘muhtesâtü’l-umûr’ şeklinde geçmektedir. Bidat eskinin zıddı yani yaşın genç olmasından kinaye olarak yeni, icad etmek, ortaya koymak, vakıa, haber, hadis, yeni bir durum, konuşmak, bilgi vermek anlamlarını ifade etmektedir.²⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.), “... İşlerin en kötüsü sonradan ortaya çıkanlardır (muhtesat)...”²⁸, “... Siz sonradan ortaya çıkanlardan sakının...”²⁹, “... Sonradan ortaya çıkanların hepsi de bid’attır...”³⁰ ifadeleri ile muhtes olanlardan/sonradan ortaya çıkanlardan uzak durulmasının lüzumu üzerinde durmuştur.

Bid’at kavramı ile ilgili çeşitli tarifler ve tasnifler yapılmıştır. Yapılan tariflere bakıldığında geniş kapsamlı ve dar kapsamlı olmak üzere temelde iki boyutun öne çıktığı görülür. Geniş kapsamlı tarife göre bid’at, Hz. Peygamber’den sonra ortaya çıkan her şeydir.³¹ Kelimenin sözlük anlamını esas alarak bu tarifi yapan kimseler Hz. Peygamber’in vefatından itibaren ortaya çıkan her şeyi ister dinî olsun ister olmasın, adet ve ibadet ayırımı yapmaksızın ortaya çıkan her şeyi bid’at kabul etmişlerdir. Başta İmam Şafî (ö. 204/819) olmak üzere Şafîilerden Nevevî (ö. 676/1277), İzzuddin b. Abdüsselâm (ö. 660/1261), Mâlikîlerden Şehâbeddin el-Karâfî (ö. 684/1285), Zürcânî (ö. 1122/1710), Hanefîlerden İbn Âbidîn (ö. 1252/1836), Hanbelîlerden Ebu’l-Ferec İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201), Zâhirîlerden İbn Hazm (ö. 456/1064) bid’atı bu şekilde tarif etmişlerdir.³² Bu âlimler, görüşlerini Hz. Peygamber ve sahâbeden nakledilen bazı rivayetlere dayandırmaktadırlar. ‘İslâm’da güzel bir çığır (sünnet-i hasene) açana sevap, kötü bir çığır (sünnet-i seyyie) açana günah yazılacağına dair rivâyet³³ ile ‘işlerin

*kötüsü sonradan ortaya çıkanlardır, sonradan ortaya çıkan her şey sapıklıktır, her sapık cehennemdedir*³⁴ anlamındaki bid'ati zemmeden hadislerle temellendirmişlerdir. Bu hadislerde geçen '*küllü bid'a*' lafzının umûm ifade ettiğini ve sonradan ortaya çıkan her şeyi kapsadığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte bid'atın genel olarak zemmine dair hadisler ile sonradan ortaya çıkan her şeyin kötü olamayacağı gerçekliğini bağdaştırmak adına da, '*iyi bid'at*' (*bid'at-ı hasene, bid'at-ı mahmude, bid'at-ı hüda*) ve '*kötü bid'at*' (*bid'at-ı sey'ye, bid'at-ı mezmûme, bid'at-ı dalâl*) ayırımını yapmışlardır.³⁵ Kur'an'ı bir Mushaf haline getirmek, teravîh namazını cemaatle kılmak, minare ve medrese inşa etmek iyi bid'ate, kabirlerin üzerine türbe yapmak ve buralara mum dikmek de kötü bid'ate örnek olarak gösterilmiştir. Bu anlayışa göre hadislerde reddedilen kötü bid'attır. Şafîî fakihlerden İzzuddin b. Abdüsselâm daha da ileri giderek bid'atı mükellefin fiillerine paralel olarak vacip, mendub, mubah, mekruh, haram olmak üzere beşe ayırmıştır.³⁶

Dar kapsamlı tarife göre bid'at; "Din'de Hz. Peygamber'den sonra icad edilip, kendisiyle Allah'a daha çok ibadet etme kastedilen, dinde ilave veya eksiltme özelliği taşıyan, şer'i uygulamalara benzer gözüken yoldur."³⁷ Bu görüş savunucuları, sonradan ortaya çıkan her şeyi değil, ancak dinî mahiyeti olan şeyleri bid'at kabul ederler. Bu sebeple örf ve adet türünden olan davranış ve tutumları, gündelik hayatın getirdiği değişimleri, teknolojik icad ve yenilikleri bid'at kavramının kapsamına dâhil etmezler. Görüşlerine delil olarak "*Kim bizim şu işimizde, ondan olmayan bir şey ihdas ederse o reddedilmiştir*"³⁸ rivayetinin genel ifadesini almışlardır. İbn Receb el-Hanbelî (ö. 795/1393), hadis metnindeki "*bizim şu işimizde*" ifadesinden maksadın, din ve şeriat olduğunu belirtmiştir.³⁹ Yine bid'at ile ilgili olarak yapılan, iyi bid'at-kötü bid'at sınıflandırmasını da kabul etmeyerek: "Bid'atten kasıt bid'at-i mezmûme'dir, bid'atin hasene'si olmaz" demektedirler.⁴⁰

Bu görüşü benimseyenler arasında İmam Mâlik (ö. 179/795), Beyhakî (ö. 458/1065), Turtuşî (ö. 520/1126), İbn Teymiyye (ö. 728/1327), Şatibî (ö. 790/1388), İbn Receb el-Hanbelî, İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1448), Bedreddin Aynî (ö. 855/1451), Şümmî (ö. 872/1467), İbn Hacer el-Heytemî (ö. 973/1565) ve Birgîvî (ö. 981/1573) zikredilebilir.⁴¹ Bid'ate, dar kapsamlı anlam yükleyenler, en genel anlamda iki anlayış sergilemektedirler: Bid'ati, "sünnete muhalefet" vasfının dışında başka bir vasıfla vasıflamamak, aynı zamanda bid'ati, herhangi bir kayıtla kayıtlamayıp onu sadece dini alan dâhilinde düşünmektir.⁴²

Bid'at konusundaki görüşleri ve bu alana tahsis ettiği *el-İ'tisam* adlı eseriyle dikkati çeken Şatibî, bid'atı "*sonradan ortaya konan dinî görünümlü yol*" olarak tarif etmiştir

ki, ona göre kişiler, bu yola Allah'a daha çok kulluk etmeyi istedikleri için girerler. Dinle ilgili olmayan hususlar bid'at sayılmaz. Meselâ bir kimsenin helâl olan bir şeyi kendisine yasaklaması bid'at değildir; ancak bu yasaklamayı dindarlık vesilesi sayması bid'attır. Bu bakımdan bid'atın iyi veya kötü diye nitelendirilmesi isabetli olmaz, daha doğrusu bid'atın iyi olması söz konusu değildir; çünkü iyi bid'at denilenler esasında bid'at olmayan şeylerdir. Şâtıbî, İzzuddin b. Abdüsselâm'ın beşli ayırımına da karşı çıkmıştır. Ona göre sonradan ortaya konulan ve dinî mahiyette görülen yeniliklerin şer'î bir dayanaktan hareketle vacip, mendup veya mubah bid'at diye nitelendirilmesi doğru değildir. Çünkü şer'î dayanağı bulunan bir ibadet ve uygulama bid'at sayılmayacağı gibi, bu şekilde bid'at-ı hasene sayılan hususlar da maslahat veya aslî ibâha prensibiyle izah edilebilir. Bu sebeple bid'atı mekruh ve haram diye ikiye ayırmak mümkünse de, iyi veya kötü şeklinde tasnif etmek yahut İbn Abdüsselâm'ın yaptığı gibi beşe ayırmak mümkün değildir.⁴³

IV. Bid'atın Çeşitleri

Ortaya çıkan bid'atlar, özellikleri dikkate alınarak bir takım değerlendirmelere tabi tutulmuş ve bu değerlendirmeler çerçevesinde kategorilere gidilmiştir. Kimi âlimler bunları mutlak olarak anlayıp, dinde sonradan ortaya çıkan her şeyi bid'at kabul etmişler, kimi âlimler de bid'at tarifindeki ihdâs edilen şeyin mutlak olmadığı kanaatine ulaşmışlardır.

Bid'at kavramını daha çok, geniş anlamıyla alanlar, bid'atı iki kısma ayırmışlardır: İyi, güzel ve yararlı olana *bid'at-ı hasene*; kötü ve zararlı olana *bid'at-ı seyyie* ismini vermişlerdir. Ancak hadis terminolojisinde bid'at söz konusu olduğunda, sürekli kötü ve zararlı olan, yani İslam'a aykırı düşen inançlar kastedilmiştir.⁴⁴ Müslümanların dini koruma konusunda gösterdikleri hassasiyetin, hayatın tabii gelişimine ve normal değişime karşı bir tavır alışa dönüşmemesi için, bir kısım İslâm bilginleri bid'atı ikiye ayırmışlardır.⁴⁵ Dolayısıyla bid'atın hasene ve seyyie olarak ikiye ayrılmasının, sonradan ortaya çıkan her uygulamanın, mutlak olarak kötü bir şey olamayacağının düşünülmesinden hareketle ileriye sürülmesi de bir ihtimaldir.⁴⁶

Genel olarak bid'atlar hasene (mahmûde)-seyyie (mezmûme), itikadî-amelî, hakikî-izâfî, taabbudî-âdî gibi sınıflara taksim edilmişlerdir. Biz burada daha çok bid'at-ı hasene ve bid'at-ı seyyie ayrımı üzerinde duracak, diğer tasniflere de konumuzu ilgilendirdiği oranda değineceğiz.

V. Bid'at-ı Hasene-Bid'at-ı Seyyie Ayrımı

Kelime anlamı olarak iyi bid'at anlamına gelen bid'at-ı hasene, kitap, sünnet,

icmâ' ve habere uygun olan, yapılmasında bir sakınca bulunmayan bid'atlerdir.⁴⁷ Selef âlimlerinin bazı bid'atleri güzel bulmaları, şer'i (terim anlamında) bid'atle değil; lugavî (dildeki kullanımı açısından) bid'atle ilgilidir. Hz. Ömer'in Ramazan gecelerinde teravih namazını cemaatle kıldırması ve sonra da: "Ne güzel bir bid'at (âdet)."⁴⁸ demesi de bunun gibidir.⁴⁹ Onun bu sözden maksadı, önceden bu yönde bir uygulamanın yapılmamış olmasını bildirmektir.

Kötü bid'at demek olan bid'at-ı seyyie, "kitap, sünnet, icmâ' ve habere aykırı olan bid'atlerdir."⁵⁰ İmâm Şafiî de muhdesâtın (sonradan ortaya çıkan şeyin) iki çeşit olduğunu söylemiştir: Kitap, sünnet, âsâr ve icmâ'ya muhalif olarak ortaya konan şeyler 'kötü bid'at'tir, bunlardan herhangi birine muhalif olmaksızın, hayır üzerine ortaya konulan şeyler ise, 'iyi bid'at'tir."⁵¹

Burada şunu ifade etmekte fayda vardır: Bid'at kavramını dar kapsamlı olarak değerlendiren kimseler, yani 'bid'at Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan, dinle ilgili olup ilave ve eksiltme özelliği taşıyan her şeydir.' diyenler, her ne kadar 'bid'at denilince anlaşılacak seyyiedir, bid'atın hasenesi olmaz.' deseler de zamanla bu iki anlayış içinde tedahül olduğunu; hasene ve seyyie diye taksime gittiklerini görmek mümkün olmuştur.⁵²

Bunların dışında başka bid'at kategorileri de vardır. Şöyle ki; hiçbir dini delile dayanmayan bid'atlara *hakiki bid'at* denir. Bunlar ne Kur'an'dan, ne sünnetten ne de icmâ'dan şer'i bir delili bulunmayan bid'atlerdir. Sırf Allah'ın rızasını kazanmak adına evlenmeyi gerektirecek şartlar bulunmasına rağmen evlenmeyi terk etmek, Şiâ'nın aşûre gününde Hz. Hüseyin'in şehid edilmesini anmak maksadıyla yüzlerini, başlarını yaralamaları, Kâbe'nin dışında bazı türbelerin etrafında tavaf etmek vs. bunlardan-⁵³

Bazı yönleriyle dini bir delile dayanıyormuş görüntüsü verdiği halde, uygulandığı şekliyle herhangi bir delile dayanmayan bid'atlere *izâfi bid'at* denir. Mesela, Receb ayının ilk Cuma gecesi olan regaib gecesinde on iki rekât nafil namaz kılmak çirkin bir bid'at olarak değerlendirilmiştir.⁵⁴ Zira zahiren bakıldığında, kılınan bir namazdır. Fakat belli bir vakitte belli bir şekilde edâ edilmesine dair hiçbir delil bulunmamaktadır. Bu namaz olarak görülürse bid'at sayılmaz ancak böyle bir namaz şeklinin Kitap'ta ve sünnette bulunmamasına rağmen kılınması bid'at-ı seyyiedir.⁵⁵

Bu tasniflerden sonra diyebiliriz ki, bir davranışın bid'at olup olmadığı konusunda kesin ve kategorik bir yaklaşımdan ziyade, o davranışın hangi ortamda ne gibi sonuçlar verdiğinin, mahiyet ve gayesinin göz önünde bulundurulması yerinde olur.⁵⁶

VI. Said Nursî'nin Bid'at Kavramına Yaklaşımı

Said Nursî, Sünnet ve bid'at konusunda *Mirkatü's-Sünneti ve Tiryaku Marazıl-Bid'a* (Sünnetin Dereceleri ve Bid'at Hastalığının İlacı) adlı risâleyi yazmıştır. Nursî risâlenin başlığından da anlaşıldığı gibi, bid'atı sosyal bir hastalık olarak görmüş ve bu hastalığın panzehri/ilacı olarak sünnetin önemine işaret etmiştir. Nursî, bu risâlenin girişinde de bid'atlerden korunmak için sünnete uymanın önemine şu şekilde dikkat çekmiştir: “Evet Sünnet-i Seniyeye ittiba, mutlaka gayet kıymetdardır. Hususan bid'atların istilâsı zamanında sünnet-i seniyeeye ittiba etmek daha ziyade kıymetdardır...”⁵⁷

Nursî, bu risâlede bid'atı dar kapsamlı olarak tarif eden ulemanın görüşünü kabul etmiştir. Bid'atı şöyle tarif etmiştir: “Ahkâm-ı ubudiyette yeni icadlar bid'attır.” Devamında da sözlerini şu şekilde sürdürmüştür: “Bid'atlar ise “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim...”⁵⁸ âyetin sırrına münafi olduğu için, merduttur. Fakat tarîkatta evrad ve ezkâr ve meşrebler nev'inden olsa ve asılları Kitab ve sünnetten ahzedilmek şartıyla ayrı ayrı tarzda, ayrı ayrı surette olmakla beraber, mükerrer olan usûl ve esaset-1 sünnet-i seniyeeye muhalefet ve tağyir etmemek şartıyla, bid'a değİllerdir. Lâkin bir kısım ehl-i ilim, bunlardan bir kısmını bid'aya dâhil edip, fakat “bid'a-i hasene” namını vermiştir.”⁵⁹

Nursî bu risâlede ibadetler kısmında ekleme yapmanın bid'at olduğunu belirtmiştir. Çünkü İslâm dininin kâmil bir din olduğunu, bu ibadetler konusunda yapılan uygulamaların sünnete muhalif olmamak ve sünneti tağyir etmemek koşuluyla bid'at olamayacağını söylemiştir. Devamında da bid'at-1 hasene/bid'at-1 seyyie ayrımına dikkat çekmiştir. Bid'atlerden korunmanın yolu/yöntemi olarak sünnette sarılmayı tavsiye etmiştir.

Nursî, *Mirkatü's-Sünneti ve Tiryaku Marazıl-Bid'a* adlı risâlesinin altıncı nüktesinde “Her bid'at dalalettir”⁶⁰ başlığı altında da bid'at mefhumunun sadece dinle, ibadetlerle ilgili meselelerde söz konusu olduğunu şu şekilde belirtmiştir: “Kavaid-i Şeriat-1 Garra ve desatir-i Sünnet-i Seniye, tamam ve kemalini bulduktan sonra, yeni icadlarla o düsturları beğenmemek veyahut hâşâ ve kellâ, nâkis görmek hissini veren bid'aları icad etmek, dalalettir, ateştir.”⁶¹

Yine Nursî'ye göre, ibadetlerle ilgili hüküm ve meselelerde yeni icadlar çıkarmak bidattir ve dince reddedilmiştir. Çünkü sünnetlerin bir kısmı ibadetlerle ilgilidir ve fıkıh kitaplarında açıklanmıştır, onları değiştirmek bidattir. Diğer kısmı ‘adab’ olarak bilinir ve bunlar şiyer kitaplarında mevcuttur. Onlara aykırı hareket etmeye bid'at denilmez; ancak nebevi edebe uyulmamış, onun nurundan ve hakiki edepten istifade

edilmemiş olur. Bu kısım da örf ve adet, fitri muamelelerde Resul-i Ekrem'in (s.a.v.) tevatürle belirlenen hareketlerine uymaktır. Bunlar ise konuşmak, yemek içmek, yatıp kalkmak gibi görgü kurallarıyla alakalı sünnetlerdir.⁶²

Sünneti kavli, fiili ve hali olarak üçe ayıran Nursî, bu üç kısmı da farz, nafîle ve adet-ı hasene (güzel adetler) olarak üç kısma ayırır. Farz ve vacip cinsinden olan sünnetlere uyma zorunluluğu söz konusudur. Nafîle olarak tespit edilen ve müstehap olarak belirtilen ibadetlerle ilgili sünnetlere uymakta büyük sevaplar vardır; fakat bunları değiştirmek bid'attir, dalalettir.⁶³

Nursî, Barla Lahikası'nda en büyük yedi günahın arasında "dine zarar verecek bid'atlara taraftar olmayı" da saymıştır: "Hem mektubunuzda yedi kebâiri soruyorsunuz. Kebâir çoktur; fakat ekberü'l-kebâir ve mübikat-ı seb'a tâbir edilen günahlar yedidir: Katl, zina, şarap, ukuk-u vâlideyn (yani kat'ı sıla-i rahim), kumar, yalancı şahadetlik, dine zarar verecek bid'alara taraftar olmaktır."⁶⁴

Nursî'ye talebeleri tarafından kendi döneminde cari olan birtakım dinî uygulamaların dayanağının olup olmadığı sorulmuş, o da bu tür uygulamaları bid'at-ı hasene olarak değerlendirmiştir. Konuyla ilgili Risâlelerde şu örnekler mevcuttur:

1. Tarikatlarda cari olan zikir ve virdlerle ilgili örnek:

"Tarıkatta evrad ve ezkâr ve meşrebler nev'inden olsa ve asılları Kitab ve sünnetten ahzedilmek şartıyla ayrı ayrı tarzda, ayrı ayrı surette olmakla beraber, mükerrer olan usûl ve esasat-ı sünnet-i seniyyeye muhalefet ve tağyir etmemek şartıyla, bid'a değildir. Lâkin bir kısım ehl-i ilim, bunlardan bir kısmını bid'aya dâhil edip, fakat "bid'a-i hasene" namını vermiş."⁶⁵

Nursî, bu zikir ve virdlerin makbul olması için üç şart ileri sürmüştür:

- a. Bu zikir ve virdlerin dayanağı Kur'an ve sünnet olmalı,
- b. Bu zikir ve virdler sünnete aykırı olmamalı,
- c. Bu zikir ve virdler sünnette tahrifata yol açmamalıdır.

2. Lihye-i Şerifle ilgili örnek:

"Bugün Rafet Beyin bir mektubunu aldım. Lihye-i Şerife hakkındaki suali münasebetiyle diyorum ki: Hadisçe sabittir ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâmın lihye-i saadetinden düşen saçların taneleri mahduttur. Otuz kırk tane veya elli altmış tane gibi az bir miktarda iken, binler yerde Lihye-i Saadetin saçları bulunması, beni

bir zaman çok düşündürdü. O vakit hatırıma gelmiş ki, Lihye-i Saadet, yalnız Lihye-i Şerifin saçlarından ibaret değil. Belki re's-i mübarekinin tıraş oldukça hiçbir şeyini kaybetmeyen Sahabîler, o nurlu ve mübarek ve daimî yaşayacak saçları muhafaza etmişler. Onlar, binlerdir; şimdiki mevcuda müsâvi gelebilirler.

Yine o vakit hatırıma geldi ki: Acaba her camide bulunan, sened-i sahih ile bu saç Hazret-i Risaletin saçı olduğu sabit midir ki, ona karşı ziyaret makbul olabilsin?

Birden hatıra geldi ki, o saçların ziyareti vesiledir. Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâma karşı salâvat getirmeye sebep ve bir hürmet ve muhabbete medardır. Vesilelik ciheti o şeyin zâtına bakmaz, vesilelik cihetine bakar. Onun için, eğer bir saç hakikî olarak Lihye-i Saadetten olmazsa, madem zâhir hale göre öyle telâkki edilmiş ve o vesilelik vazifesini yapıyor ve hürmete ve teveccühe ve salâvata vesile oluyor; kat'î senetle o saçın zâtını teşhis ve tayin lâzım değildir. Yalnız, aksine kat'î delil olmasın, yeter. Çünkü telâkkiyât-ı âmme ve kabul-ü ümmet, bir nevi hüccet hükmüne geçer. Bazı ehl-i takvâ, böyle işlerde, ya takvâ veya ihtiyat veya azîmet noktasında ilişmeler de, hususî ilişirler. Bid'a da deseler, bid'a-i hasene nev'inde dâhildir. Çünkü vesile-i salâvattır.”⁶⁶

Nursî, bu örnekte “Lihye-i Şerif” ziyaretinin Hz. Peygamber'e salavat getirmeye vesile olduğunu ve Hz. Peygamber'e olan bağlılığı ve muhabbeti artırdığını belirtmiştir. Bu uygulama kimi çevreler tarafından bid'at kabul edilse de onu bid'at-ı hasene olarak kabul etmek gerektiğini ifade etmiştir.

3. Mevlid-i Nebevî ile Miraciyenin okunması ile İlgili örnek:

“Mevlid-i Nebevî ile Miraciyenin okunması, gayet nâfi ve güzel âdettir ve müstahsen bir âdet-i İslâmiyedir. Belki hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyenin gayet lâtîf ve parlak ve tatlı bir medar-ı sohbetidir. Belki, hakaik-i imaniyenin ihtarı için en hoş ve şirin bir derstir. Belki, imanın envârını ve muhabbetullah ve aşk-ı Nebevîyi göstermeye ve tahrike en müheyyiç ve müessir bir vasıtaadır. Cenâb-ı Hak bu âdeti ebede kadar devam ettirsin. Ve Süleyman Efendi gibi Mevlid yazanlara Cenâb-ı Hak rahmet etsin, yerlerini Cennetü'l-Firdevs yapsın.”⁶⁷

Mevlid-i nebevî'yi bid'at kabul eden çevrelere karşı, Said Nursî mevlit merasimlerini bid'at olarak görmemiş; aksine bu törenleri İslâmî bir âdet olarak görmüştür. Mevlitlerin, Allah ve Peygamber sevgisini işleyen bir vasıta olduğunu belirtmiş ve bu âdetin sürdürülmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Sonuç

Hız. Peygamber bütün beşeriyete rahmet ve insanlığa örnek olarak gönderilmiştir. Ona indirilen İslâm dini, “en son ve en kâmil din” olma özelliği taşımaktadır. İslâm dininin mükemmel olması, dine yapılan ekleme ve eksiltmeleri kabul etmeyişi özelliğini gündeme getirmektedir. İslâm dini, dine yapılan ekleme ve noksanlıkları kabul etmemesinden dolayı, Hız. Peygamber, dinin özüne ters olan ve dine yer alması mümkün olmayan söz ve uygulamalara, hayatının her aşamasında mani olmuş ve dinin safiyetinin korunması hususunda ashâbını uyarmıştır. Başka bir ifadeyle, “bid’at” konusunda çok titiz davranmalarını istemiştir. Hız. Peygamber’in ashâbı da onun ikazlarına uymuş, dinin ekleme ve noksanlıklardan beri tutulması konusunda hassas davranmışlar ve aynı titizliği sünneti koruma konusunda da göstermişlerdir. Daha sonraki nesiller de sünneti koruma ve bid’ate karşı olma mevzusunda gayret içinde bulunmuşlardır.

Günümüzde toplumun farklı kesimleri arasında Kur’an ve sünnetin ruhuna/ilkelere ters düşen yanlış dinî anlayışlar ve bid’atler mevcuttur. Bu bid’atlerle mücadele konusunda farklı tavsiyeler bulunmaktadır. Nursî’de sünneti bid’atlere karşı koruma konusunda hassasiyetini ifade etmek için *Mirkatü’s-Sünneti ve Tiryaku Marazı’l-Bid’a (Sünnetin Dereceleri ve Bid’at Hastalığının İlacı)* adlı risâlesini kaleme almıştır. Bu risâle başta olmak üzere, başka eserlerinde de İslâm’ın şiarları, ibadetlerle ilgili sünnetleri değiştirmeye, unutturmaya yönelik yeni icatları bid’at kategorisinde ele almış ve bid’atı dar kapsamlı olarak tarif eden ulemanın görüşünü kabul etmiştir. Kur’an-ı Kerîm ve sünnetin ruhuna uygun olan adetleri bid’at olarak kabul etmemiş; bunları İslâmî bir âdet olarak görmüştür. Kısacası, Nursî, bid’atı sosyal bir hastalık olarak görmüş ve bu hastalığın panzehri/ilacı olarak sünnetin önemine vurgu yapmıştır. Sünnetin ruhuna ve ilkelerine uymayan ve ona aykırı olan her şeyi bid’at olarak görmüştür. Bid’atlere bulaşanları da şu şekilde ikaz etmiştir: “Ne mutlu o kimseye ki, sünnet-i seniyyeye ittibâından hissesi ziyade ola. Veyl o kimseye ki, sünnet-i seniyyeyi takdir etmeyip bid’alara giriyor.”⁶⁸

Dipnotlar

(Endnotes)

- 1 Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı. (e-posta: recep_aslan72@hotmail.com)
- 2 Ahzab, 33/21;Mümtehine, 60/6.
- 3 Mâide, 5/3.
- 4 Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş’as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Beytu Efkârî’-Devliyye, Riyâd, 1999, Sünnet, 6 (s. 832);

Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, (Thk. Hasan Abdül-Menâim Şelbî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2001, İdeyn, 781 (II, 308); İbn Mâce, Ebû Abdül-lah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts., Mukaddime, 6 (I, 16).

5 Bkz. İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, ts, XIII, 225; Coşkun, Selçuk, *Kavramsal ve Olgusal Açından Sünnet-Gelenek İlişkisi*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 24-26.

6 Coşkun, Selçuk, *Kavramsal ve Olgusal Açından Sünnet-Gelenek İlişkisi*, s. 24.

7 Tartı, Nevzat, *Muhtasar Hadis İlimleri ve Usûlü*, Otto, Ankara, 2016, s. 28.

8 Yücel, Ahmet, *Hadis Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 26. Baskı, İstanbul, 2016, s. 40; Tartı, Nevzat, *Muhtasar Hadis İlimleri ve Usûlü*, s.28. Bu tanım-ların tartışması için ayrıca bkz. Kırbaşoğlu, Mehmet Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016, s. 58 vd.

9 Kırbaşoğlu, Mehmet Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 83.

10 Bediüzzaman Said Nursî, *İctimai Reçeteler I*, Tenvir Neşriyat, İstanbul, 1990, s. 157.

11 Nursî, *Lem'alar*, Tenvir Neşriyat, İstanbul, ts, s. 63; a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, Sözlere Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 88-89.

12 Bkz. Öztoprak, Mustafa, *Bediüzzaman Said Nursî'nin Hadis Anlayışı*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016, s. 105.

13 Sehâvî (ö. 902/1496) bu rivâyetin senedinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Bkz. Sehâvî, Muhammed b. Abdîrrahman, *el-Mekâsîdu'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdisi'l-Müştehire*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1979, s. 29.

14 Nursî, *Lem'alar*, s. 58; a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, s. 78.

15 Kalem, 68/4.

16 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Thk. Şuayb el-Arnâvût v.dğr.), Müessesetü'r-Risâle, 2001, XLI, 148-149, XLII, 183, XLIII, 15.

17 Nursî, *Lem'alar*, s. 63-64; a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, s. 90-91.

18 Nursî, *Muhâkemat*, RNK Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 18.

19 Nursî, *Mektubat*, Envâr Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 83.

20 Nursî, *İctimai Reçeteler I*, 76.

21 Nursî, *Lem'alar*, s. 76.

22 Nursî, *Lem'alar*, s. 78.

23 Nursî, *Lem'alar*, s. 78.

24 Nursî, *Mesnevi-i Nuriye*, (Trc. Abdülmecid Nursî), Envâr Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 77.

25 Geniş bilgi için bkz. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VIII, 6-8; Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, (Thk. Muhammed SeyyidGeylanî), Daru'l-Marife, Beyrut, ts., s. 38-39; İbn Fâris, Ahmed b. Zekerîyya, *Mu'cemu Mekâyîsu'l-Luga*, (Thk. Abdüs-selâm Muhammed Harun), Dâru'l-Fikr, Kahire, 1979, I, 209-210; Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, *Tâcu'l-Arûsmin Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Thk. Abdulkerim İzbâvî), et-Türasu'l-Arabî, Kuveyt, 1983, XX, 307-308.

- 26 Bkz. Ahkâf, 46/9; Hadîd, 57/27.
- 27 Râgîb el-İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 38-39; İbnManzûr, *Lisânu'l-Arab*, VIII, 6-8; Zebidî, *Tâcu'l-Arûs*, XX, 307-308.
- 28 Buhârî, EbûAbdillah Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kahire, 1400, İ'tisâm, 2 (IV, 359); Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Dâru Tayyibe, Riyâd, 2006, Cum'a, 43 (I, 385); İbn Mâce, Mukaddime, 7 (I, 17); Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *es-Sünen*, (Thk. HüseyinSelîm Esed), Dâru'l-Muğni, Riyâd, 2000, Mukaddime, 23 (I, 289).
- 29 Ebû Dâvûd, Sünnet, 6 (s. 832); Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Dâru'l-Hyâi't-Turasi'l-Arabîyye, Beyrut, ts., İlim, 16 (V, 44); İbn Mâce, Mukaddime, 6 (I, 16); Dârimî, Mukaddime, 16 (I, 229).
- 30 Ebû Dâvûd, Sünnet, 6 (s. 832); Nesâî, İdeyn, 781 (II, 308); İbn Mâce, Mukaddime, 6 (I, 16).
- 31 Çelik, Ali, *Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid'at*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997, s. 105.
- 32 Geniş kapsamlı tarifi benimseyen âlimlerin tanımları için bkz. Çelik, Ali, *Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid'at*, s. 106-115; Gürler, Kadir, "Bid'at Kavramı Üzerine", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, [www.dinbilimleri.com], 2003, Cilt: III, sayı: 1, s. 66; Yazıcı, Muhammed, "İslâm Düşünce Geleneğinde "Her Yenilik Bid'attır" Hadisine Yaklaşımlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 19, Erzurum, 2003, s. 150-156; Şahin, Sümeyye, *Bid'at ile İlgili Hadislerin Tabkik, Tabriç ve Değerlendirmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 9-11; Yaran, Rahmi, "Bid'at", *DİA*, İstanbul, 1992, VI, s. 129.
- 33 Müslim, Zekât, 69 (I, 451-452), İlim, 15 (II, 1234); Nesâî, Zekât, 66 (III, 60); İbn Mâce, Mukaddime, 14 (I, 74).
- 34 Müslim, Cum'a, 43 (I, 385); Nesâî, İdeyn, 781 (II, 308); İbn Mâce, Mukaddime, 7 (I, 17).
- 35 Yaran, "Bid'at", *DİA*, VI, s. 129; Şahin, *Bid'at ile İlgili Hadislerin Tabkik, Tabriç ve Değerlendirmesi*, s. 9; Sancaklı, Saffet, "Hadisler Bağlamında Bid'at Olgusu ve Bid'atle Mücadelenin Gerekliliği", *İslami İlimler Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 1, Ankara, 2016, s. 31.
- 36 İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-'Askalâni, *Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1959, XIII, 254; Şâtübî, Ebû İshak İbrahim b. Musa, *el-İ'tisâm*, (Thk. Seyyid İbrahim), Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2011, 145.
- 37 Yaran, "Bid'at", *DİA*, VI, s. 129-130; Şâtübî, *el-İ'tisâm*, 25; Şahin, *Bid'at ile İlgili Hadislerin Tabkik, Tabriç ve Değerlendirmesi*, s.11.
- 38 Buhârî, Sulh, 5 (II, 266); Müslim, Akdiye, 17 (II, 821-822); Ebû Dâvûd, Sünnet, 6 (s. 832); İbn Mâce, Mukaddime, 2 (I, 7).
- 39 İbn Receb el-Hanbelî, Abdurrahman b. Şihabuddîn, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, (Thk. Mahir Yasin Fahl), Dâru İbn Kesir, Beyrut, 2008, s. 156.
- 40 Şahin, *Bid'at ile İlgili Hadislerin Tabkik, Tabriç ve Değerlendirmesi*, s.11; Sancaklı, "Hadisler Bağlamında Bid'at Olgusu ve Bid'atle Mücadelenin Gerekliliği", s. 33.
- 41 Yaran, "Bid'at", *DİA*, VI, s. 129-130.
- 42 Yazıcı, "İslâm Düşünce Geleneğinde "Her Yenilik Bid'attır" Hadisine Yaklaşımlar", s. 157.

- 43 Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, 25-26; Yaran, "Bid'at", *DİA*, VI, s. 130; Sancaklı, "Hadisler Bağlamında Bid'at Olgusu ve Bid'atle Mücadelenin Gerekliliği", s. 33-34.
- 44 Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2010, s. 171 (dipnot:700).
- 45 Bardakoğlu, Ali, "Haramlar ve Helaller", *İlmihal*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005, II, 144.
- 46 Gürler, "Bid'at Kavramı Üzerine", s. 74.
- 47 Tehânevî, Muhammed b. A'lâ b. Ali, *Mevsuâtü Keşşâf İstulâhâtı'l-Funûn ve'l-Ulûm*, Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1996, I, 313; Gürler, "Bid'at Kavramı Üzerine", s. 74.
- 48 Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekir es-San'ânî, *el-Musannef*, (Thk. Habîburrahmân el-A'zamî), el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1983, IV, 258- 259; Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1985, Ramazan, 2 (I, 114-115); Buhârî, Terâvih, 1, (II, 60).
- 49 Bkz. Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, 27.
- 50 Tehânevî, *Mevsuâtü Keşşâf*, I, 313; Gürler, "Bid'at Kavramı Üzerine", s. 76.
- 51 Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddîn b. Şeref, *Tebzîbu'l-Esmâ ve'l-Lüga*, (Thk. Ali Muhammed Muavvez, Adil Ahmed Abdülmecud), Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2009, I, 29; Cürcanî, Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Ta'rifat (Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü)*, Çev. Arif Erkan, Bahar Yayınları, İstanbul, 1997, s. 51.
- 52 Çelik, *Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid'at*, s. 117; Şahin, *Bid'at ile İlgili Hadislerin Tahkik, Tahric ve Değerlendirmesi*, s.16.
- 53 Çelik, *Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid'at*, s. 143; Şahin, *Bid'at ile İlgili Hadislerin Tahkik, Tahric ve Değerlendirmesi*, s.16.
- 54 Gürler, "Bid'at Kavramı Üzerine", s. 77.
- 55 Çelik, *Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid'at*, s. 143.
- 56 Bardakoğlu, *İlmihal*, II, 145.
- 57 Nursî, *Lem'alar*, s. 54;a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, s. 69.
- 58 Mâide, 5/3.
- 59 Nursî, *Lem'alar*, s. 60-61;a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, s. 82-83.
- 60 Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 6 (s. 832); Nesâî, İdeyn, 781 (II, 308); İbn Mâce, *Mukaddime*, 6 (I, 16).
- 61 Nursî, *Lem'alar*, s. 58;a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, s. 76.
- 62 Nursî, *Lem'alar*, s. 58;a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, s. 77.
- 63 Nursî, *Lem'alar*, s. 63;a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, s. 89.
- 64 Nursî, *Barla Lahikası*, Envâr Neşriyat, İstanbul, 2007, s. 335.
- 65 Nursî, *Lem'alar*, s. 60;a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, s. 82-83.
- 66 Nursî, *Lem'alar*, s. 106-107.
- 67 Nursî, *Mektubat*, s. 307.
- 68 Nursî, *Lem'alar*, s. 57;a.mlf., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, s. 76.

Kaynaklar

Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekir es-San'ânî, *el-Musannef*, (Thk. Habîburrah-mân el-A'zamî), el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1983.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, (Thk. Şuayb el-Arnâvût v.dğr.), Müessesetü'r-Risâle, 2001.

Bardakoğlu, Ali, "Haramlar ve Helaller", *İlmihal*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, el-Matbaatu's-Sele-fiyye, Kahire, 1400.

Coşkun, Selçuk, *Kavramsal ve Olgusal Açından Sünnet-Gelenek İlişkisi*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2014.

Cürcanî, Ali b. Muhammed b. Ali, *et-Târîfat (Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü)*, (Çev. Arif Erkan), Bahar Yayınları, İstanbul, 1997.

Çelik, Ali, *Kavram ve Mahiyet Olarak Sünnet ve Bid'at*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1997.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *es-Sünen*, (Thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-Muğnî, Riyâd, 2000.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Beytu Efkârî'd-Devliyye, Riyâd, 1999.

Gürler, Kadir, "Bid'at Kavramı Üzerine", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, [www.dinbilimleri.com], 2003, Cilt: III, sayı: 1, s. 57-78.

İbn Fâris, Ahmed b. Zekerîyya, *Mu'cemu Mekâyisü'l-Luga*, (Thk. Abdüsselâm Muhammed Harun), Dâru'l-Fikr, Kahire, 1979.

İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Alî el-'Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahî-hi'l-Buhârî*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1959.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, ts.

İbn Receb el-Hanbelî, Abdurrahman b. Şihabuddîn, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, (Thk. Mahir Yasin Fahl), Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2008.

Kırbaşoğlu, Mehmet Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2016.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 7. Baskı, Ankara, 2010.

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, Dâru Tayyibe, Riyâd, 2006.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, (Thk. Hasan Abdu'l-Menâim Şelbî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2001.

Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref, *Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Lüga*, (Thk. Ali Muhammed Muavvez, Adil Ahmed Abdülmevcud), Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2009.

Nursî, Bediüzzaman Said, *İctimai Reçeteler I*, Tenvir Neşriyat, İstanbul, 1990.

....., *Muhâkemat*, RNK Neşriyat, İstanbul, 2013.

....., *Lem'alar*, Tenvir Neşriyat, İstanbul, ts.

....., *Mektubat*, Envâr Neşriyat, İstanbul, 2007.

....., *Mesnevi-i Nuriye*, (Trc. Abdülmecid Nursî), Envâr Neşriyat, İstanbul, 2007.

....., *Sünnet-i Seniyye Risalesi*, Sözlere Neşriyat, İstanbul, 2013.

....., *Barla Lahikası*, Envâr Neşriyat, İstanbul, 2007.

Öztoprak, Mustafa, *Bediüzzaman Said Nursî'nin Hadis Anlayışı*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.

Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, (Thk. Muhammed SeyyidGeylanî), Daru'l-Marife, Beyrut, ts.

Sancaklı, Saffet, "Hadisler Bağlamında Bid'at Olgusu ve Bid'atle Mücadelenin Gerekliliği", *İslami İlimler Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 1, Ankara, 2016.

Şehâvî, Muhammed b. Abdirrahman, *el-Mekâsıdu'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdisi'l-Müştehire*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1979.

Şahin, Sümeyye, *Bid'at ile İlgili Hadislerin Tahkik, Tahriç ve Değerlendirmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Şâtıbî, Ebû İshak İbrahim b. Musa, *el-İ'tisâm*, (Thk. Seyyid İbrahim), Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2011.

Tartı, Nevzat, *Muhtasar Hadis İlimleri ve Usûlü*, Otto, Ankara, 2016.

Tehânevî, Muhammed b. A'lâ b. Ali, *Mevsuâtü Keşşâf Istılâhâti'l-Funûn ve'l-Ulûm*, Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1996.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabîyye, Beyrut, ts.

Yaran, Rahmi, "Bid'at", *DİA*, İstanbul, 1992, VI, s. 129-131.

Yazıcı, Muhammed, "İslâm Düşünce Geleneğinde "Her Yenilik Bid'attır" Hadisine Yaklaşımlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 19, Erzurum, 2003.

Yücel, Ahmet, *Hadis Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 26. Baskı, İstanbul, 2016.

Zebidî, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, *Tâcu'l-Arûsmin Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Thk. Abdulkerîm İzbâvî), et-Türasu'l-Arabî, Kuveyt, 1983.